Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 2

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 598 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., OʻzR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., OʻzR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri oʻrinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., OʻzR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar boʻyicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "OʻIRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar doʻstligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Poʻlatov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamgʻarmasi ijrochi direktori oʻrinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, t.f.f.d., TAQU katta oʻqituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Fargʻona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon oʻgʻli, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, OʻzR Bosh prokuraturasi boshqarma boshligʻi oʻrinbosari
Ochilov Farxod, OʻzR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti boʻlimi boshligʻi
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta oʻqituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, OʻzR Tabiat resurslari vazirligi, OʻzR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr 8
Baxtiyor Islamov

Kichik biznesni rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati 10
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G'oipnazarov

Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System 16
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko'rsatkichlari va ekologik muammolar 24
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich

Yashil budjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari 30
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi

Iqtisodiyotda ta'lim va fan integratsiyasining asosiy yo'nalishlari 35
Yormatov Ilmidin Toshmatovich

Transport vositalari va yo'llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir 39
Agzamov Shaxboz Akmalovich

Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish 44
A. X. Salamov

Biznes-reja baliqchilik xo'jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida 48
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi 55
Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari 63
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich

Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari....67
Shamsiyev Nodir Muratovich

Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari....72
Shagazatov Oybek bahodirovich

Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo'nalishlari 76
Davlatov Sanjar Abdimannonovich

Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari 80
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlari 84
Yuldasheva Kamola Miraliyevna

O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) 89
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna

Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi....94
Nazarova Umida Avazovna

Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari....98
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich

Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish 103
Mirzayev Musurmon Umidullayevich

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni va ahamiyati....108
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili....113
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich

Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish....119
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi

Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari 123
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich

Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан 129
Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari......135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich

Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish......141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva

Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili......148
Sultonboeva Munira bahodirovna

Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar......154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li

Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта......159
С. С. Алиева, А. Назаров

Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish......167
Sheraliyeva Saida Azatovna

Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari......170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich

Инклюзивное образование и его особенности......175
Зайнутдинова Умида Джалоловна

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari......179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich

Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari......184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li

Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari......188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi......193
G. Adilova

Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash......197
Mardiyev Nurali

Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari......203
Yaxyayeva Inobat Karimovna

Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili......207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li

Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari......213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari......221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna

O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar......226
Eshimov Alisher Dusmurodovich

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)......234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li

Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari......240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari......245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li

Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari......250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li

Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari......256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich

O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati
samaradorligini yanada oshirish......260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi

Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli......266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li

Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari......274
Sobirov Otabek Olimjonovich

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari 277
Kultayev Farxod Shavkatovich

Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish 281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari 284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich

Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari 288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna

Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati 293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li

Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtirishda tahlil qilish 297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari 302
Abdullayev Boburjon Akbaralievich

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni 306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li

Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish 310
Mirzayeva Nargiza Batirovna

Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv 314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov

Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation 319
Mukhlisa Ikramova

Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri 325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev

Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba 329
Kadirova Sharofat Amonovna

Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи" 332
Н. Э. Кахарова

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li

"STEKLOPLASTIK" MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish 342
Musyeva Shoira Azimovna

Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari 348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova

Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans 353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova

Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligiini KPI orqali baholash uslubiyati 357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich

Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari 362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna

Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari 369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi

Процессы цифровизации АО "Hududgazta'minot" 373
Хусанов Кахрамон Нишонович

O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari 378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi 381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich

Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash 386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O‘zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o‘ziga xos xususiyatlari......394
Sh. Madraimov

Kapital bozorida sug‘urta kompaniyalar institutsional investor sifatida......397
Xasanova Lola Mamasharifovna

Yangi O‘zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko‘p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari......400
B. B. Berkinov

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo‘l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari......409
G‘afurov Umidjon Bahodir o‘g‘li

Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta’minlangan aholi qatlamini qo‘llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida)......413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich

Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari......420
Pardayev Ilhomjon G‘ulomjon o‘g‘li

Финансы или корпоративные финансы......426
Уринов Бобур Насиллоевич

In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features......432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi

Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo‘nalishlari......437
Jo‘rayev O‘ktam Panji o‘g‘li

Сокращение уровня бедности в Узбекистане......443
Амирджанова Ситора Суннат кизи

Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta’sirini baholash......448
S. B. Inoyatov

Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari......453
Maxmudov Rahimjon Hamid o‘g‘li

Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari......460
Ollokulova Feruza Mansurovna

Kambag‘allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta’minlashning muhim omili......463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich

Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati......469
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna

Tijorat banklari o‘rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta’minlash istiqbollari......473
M. Yuldosheva

Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari......480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

O‘zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili......487
Mirzayev Mirza Abdullayevich

Oliy ta’lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi......492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna

Integrasiya sharoitida to‘qimachilik sanoatining rivojlanishi......499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna

Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o‘tkazish jarayonlarini takomillashtirish......503
Karamatova Noiba Husnitdinovna

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashning nazariy jihatlari......510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ......517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович

O‘zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo‘llari......522
Sultanov Baxram Begdullayevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях 526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна

Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri 534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi

Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin 539
Muminov Akmal Tulkunovich

Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri 543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich

Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari 548
Shukurov Ilxom Safarboyevich

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari 555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi

Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi 560
Yuldashev G'iyos Turabekovich

Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari 564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna

Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish 570
Boltayev Abror Sayitmuradovich

Секреты интересного урока в начальной школе 577
Гараева Олеся Владимировна

Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni 580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna

Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi 584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich

O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida 591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANISHDA YASHIL IQTISODIYOTNING O'RNI

Ibragimova Gulchehra Toxirovna
Fan va texnologiyalari universiteti "Iqtisodiyot" kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada insoniyatning turmush darajasining o'sishi mamlakat iqtisodiy o'sish darajasi asosida ta'minlanishi va bu ekologik xavf evaziga, xususan, demografik o'sish, tabiiy resurslar zaxirasi muttasil kamayib borayotgani xususida fikri yuritiladi. Yosh avlodning iqtisodiy madaniyatini rivojlantirishda yashil iqtisodiyotning ta'limdagi o'rni haqida fikir, mulohazalar va takliflar kiritilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik barqarorlik, iqtisodiy o'sish, tabiiy kapital, iqtisodiy tarbiya, iqtisodiy madaniyat.

Abstract: The article considers the fact that the growth of the standard of living of mankind is ensured on the basis of the level of economic growth of the country, and due to this environmental risk, in particular demographic growth, a decrease in natural resources reserves. Thoughts, comments and suggestions on the role of the green economy in education and in the development of the economic culture of the younger generation are included.

Key words: green economy, sustainable development, environmental sustainability, economic growth, economic development, economic culture.

Аннотация: В статье рассматривается тот факт, что рост уровня жизни человечества обеспечивается на основе уровня экономического роста страны, и счет этого экологического риска, в часности демографического роста, снижение запасов природных ресурсов. Включены мысли, коментарии и предложения о роли зеленой экономики в образовании и в развитии экономической культуры молодого поколения.

Ключевые слова: зеленая экономика, устойчивое развитие, экологическая устойчивость, экономические рост, экономическое оброзование, экономическая культура.

KIRISH

Bugungi 21-asr boshiga kelib jahon bo'ylab kundan kunga tovar va xizmatlar bozorida yangi turdagi innovatsion tovar va xizmatlar taklifi shiddatli tus olmoqda. O'z o'rnida iqtisodiyot rivojlangan sari inson ehtiyojlari cheksizligi yanada oshib bormoqda. Iqtisodiy rivojlanish ishlab chiqarish va iste'molning doimiy o'sishi bilan birga keladi. Bir tomondan, ishlab chiqarishning jadal rivojlanishi aholi farovonligini oshirishga yordam bersa, ikkinchi tomondan, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Dunyoda barqaror rivojlanishga o'tish zarurati asosan iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhitning buzilishi o'rtasidagi nomutanosiblikni kuchayishi bilan bog'liq. So'nggi 30 yil ichida jahon YAIMda sezilarli o'sish kuzatidi va uning sur'ati 4 barobardan ortiqni tashkil etildi. Jahon iqtisodiyotidagi ushbu holat yuz millionlab odamlarning turmush darajasini oshishiga sabab bo'ldi. Biroq bu o'sishga tabiiy kapitalga nisbatan global ayovsizlik va ekotizim degradatsiyasi tufayli erishildi.

Hozirgi vaqtda insonning tabiat qonunlari va ekologik xavflar haqidagi bilimlarining yetarli emasligi sayyoradagi og'ir ekologik inqirozga olib keldi.

Shuning uchun ham ekologik oqibatlari noaniq bo'lgan tabiatni ekspluatatsiya qiluvchi yangi megaproyektlarga ham juda ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni talab etadi. Aks holda, ushbu xatarlar juda xilma-xil bo'lib, ular iqlim o'zgarishi va qurg'oqchilik kabi turli xil muammolarga olib keladi. Yangi yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi atrof-muhit uchun xavflarning sezilarli darajada kamayishi va ushbu xavflarning tanazzulidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Hozirgi davrda dunyohozirida siyosatchi va iqtisodchilarning asosiy e'tibori mamlakatlar iqtisodiyotining yuqori darajada iqtisodiy o'sishni qo'lga kiritishidir. Ha, bu iqtisodiy nuqtayi nazardan to'g'ri, mamlakatlarning yalpi ichki maxsulotining hajmi qanchalar oshib borishi – bu mamlakat qudratini, aholining farovon turmush tarzini ta'minlanishini va mamlakatni dunyohozirdagi tutgan o'rnini belgilaydi. Ammo, bu nimani, qanday oqibatlarga olib kelishi hisobiga amalga oshirilayotganligini e'tiborga olish vaqti allaqachon yetib kelgan-ku. Ushbu masala bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biri darajasiga yetib keldi. Bu borada ekolog– iqtisodchilar Amerika qo'shma shtatlarning radikal ekologi Edvard Abbeyning "o'sish uchun o'sish– saraton hujayrasi mafkurasi", degan fikriga ko'proq xayrixoh bo'lishadi. Shunga qaramay bugungi kapitalistik mafkurada iqtisodiy o'sish insonlarni halokatga olib borishi, ularning farovonligini yaxshilanmasligi muhim emas balki, muhimi jahon bozoridagi biznes, ko'proq pulni qo'ldan qo'lga oqib yurishi va yuqori darajadagi foydaga ega bo'lish. Insonlarning moddiy jihatdan naqadar ta'minlanganlik darajasi asosida hayot sifatini aniqlash bu yetarli ko'rsatkich bo'la olmaydi. Chunki bunday iqtisodiy o'sish sayyoramiz tabiiy boyliklardan ayovsiz foydalanish, havo havzasini ifloslanishi, ichimlik suvini kamayishi, tabiiy ofatlarning ko'payishi va tezlashishi hisobidan erishilganligi nafaqat sayyoramiz, balki hayotimiz sifatini pasaytirgani uchun ham katta muammo hisoblanadi.

Salbiy ekologik tendensiyalarning davom etishi butun insoniyat uchun ham, alohida mamlakatlar uchun ham o'ta xavfli oqibatlarga olib kelishi mumkin. Dunyo aholisi 2040-yilga kelib 7 milliarddan 9 milliard kishiga ko'payadi va o'rta sinf iste'molchilarining soni kelgusi 3 yil ichida 20 milliard kishiga ko'payadi va resurslarga bo'lgan talab shiddatli ravishda oshadi. 2030-yilga kelib dunyo aholisining oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyoji kamida 50%, energiya 45% va suv resurslari 30% ga oshadi va bularning barchasi ekologik chegaralar keng iqtisodiy o'sishga yangi cheklovlar qo'ygan bir paytda sodir bo'ladi. Shuningdek, kelgusi o'n yilliklarda jahon oziq-ovqat narxlari real ravishda 30-50% ga ko'tarilishini kutishimiz mumkin, bu esa narxlarning beqarorligini oshiradi va yuz millionlab odamlarning ahvolini yomonlashtiradi [3].

Ushbu holat asosan aholini sonini o'sib borishi bilan bog'liq holda yuzaga kelishi prognoz qilinmoqda, lekin shu bilan birga ko'zda tutilmagan tabiat injiqliklari, insonlarning tabiatga bo'lgan ayovsiz munosabatlari, siyosiy va biologik urushlar va boshqa global omillarning yuzaga kelishi jarayonni yanada tezlashtirishi va yomonlashtirishi mumkin.

Bugungi kunda ekologik barqaror rivojlanishga o'tish va yashil iqtisodiyotni shakllantirish dolzarb masalalardan bo'lib, yashil iqtisodiyot global iqtisodiy va ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan. Yashil iqtisodiyot – bu insonning yer resurslariga mas'uliyatli munosabatini nazarda tutadigan iqtisodiy rivojlanish modeli. Bu boylikning o'sishi va tabiiy resurslarni saqlash o'rtasida oqilona murosani topishga qaratilgan. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasini shakllantirish uchun asoslar o'tgan asrning 80-yillari oxirida barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida yaratilgan. Barqaror rivojlanishlikning ko'plab ta'riflari mavjud, lekin eng keng tarqalgan va umumiy qabul qilingan ta'rif 1987-yilda G. H. Brundland rahbarligi ostidagi BMT komissiya tomonidan taklif qilingan ta'rif bo'lib, "Barqaror rivojlanish-bu kelajak avlodning hayotiy ehtiyojlarini xavf ostida qo'ymasdan, zamonaviy avlodlarning zaruriyatlarini qondira oladigan rivojlanishdir" [6].

Barqaror rivojlanish o'z tarkibiga iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatdan rivojlanishni oladi va uning ahamiyati qachonki uchchala tarkib mos holda rivojlanishining ta'minlanishidadir.

Yashil iqtisodiyot konseptual hujjatlarda Yevropa yashil iqtisodiyotining rivojlanishi ekotizimlar (tabiiy kapital), iqtisodiyotni (jismoniy kapital) va jamiyatni (inson kapitali) birlashtirgan yaxlit tizim sifatida qaraladi va mos ravishda ularning maqsadlari bilan aniqlanadi [3].

1-jadval: Yashil iqtisodiyot

№	№Tarkib	Maqsad
1	Ekotizim (tabiiy kapital)	Ekologik barqarorlikni qo'llab-quvvatlash
2	Iqtisodiyot (jismoniy kapital)	Foydalanilayotgan resurlarning samaradorligini oshirish
3	Jamiyat (inson kapitali)	Umumiy javobgarlik va tengsizlikni qisqartirish

Yashil iqtisodiyot salbiy oqibatlarni bartaraf qilish bilan kurashish emas balki, ekologik muammolarning kelib chiqish sabablarini bartaraf etish bilan ishlaydigan yondashuv bo'lib, iste'molchilarning xulq-atvorlarini tubdan o'zgartiradigan "yashil" texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyotdir. Bularga quyidagilar kiradi:

- energiya samaradorligi va muqobil energiya;
- elektr energiyasini boshqarish tizimlari;
- ekologik bezarar transport;
- chiqindilar, havo va suv chiqindilarini boshqarish.

Ko'plab rivojlangan mamlakatlar tomonidan yashil iqtisodiyot konsepsiyasi u yoki bu shaklda allaqachon qabul qilingan bo'lib, unga erishish choralari global retsessiyaga qarshi kurash vositasi sifatida ko'rib chiqilmoqda [5].

Bu borada O'zbekiston BMTning Barqaror taraqqiyot maqsadlari hamda Iqlim bo'yicha Parij bitimiga qo'shilgan. Shuningdek, 2019-yilda O'zbekiston "Yashil iqtisodiyot"ga o'tish strategiyasi"ni qabul qildi. Ushbu strategiyada mamlakatda uglerod sarfini keskin kamaytirish, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida ekologik toza va resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish, qayta tiklanuvchi, samarali energiya manbalaridan keng foydalanish ko'zda tutilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-436-son "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorida 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish, O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi doirasida "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida resurslarni tejashni yanada kengaytirish chora-tadbirlari bo'yicha dastur va 2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotga o'tish va "yashil" o'sishni ta'minlash bo'yicha xarakatlar rejasi belgilab olindi [1].

Shu bois "yashil" va "aqlli" iqtisodiyotlarni yaratish barqaror taraqqiyot va rivojlanishni ta'minlashga qodir bo'lgan innovatsiyalar, nou-xau va modellarni ishlab chiqarishda imkoniyatlarni kengaytirish uchun poydevor bo'lishi mumkin [7].

Xar bir mamlakat xukumati milliy sharoitlarini hisobga olgan xolda global muammolarga nisbatan o'z maqsadlarini global tavsifdagi tavsiyalar shaklida shakllantiradi. Ushbu global jarayonni milliy rejalashtirishda asosan mamlakat siyosatchi, iqtisodchi va ekologlari faol qatnashadilar. Barqaror rivojlanishni ishlab chiqish jarayonida iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik sohalarda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan tegishli jarayonlarning o'zaro bog'liqlikni tan olish va e'tiborda tutish ham o'ta muhimdir.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev Yangi O'zbekiston strategiyasi kitobida "Yashil iqtisodiyot"ga o'tish strategiyasini hayotga tatbiq etish orqali iqtisodiyotning energiya va resurs sig'imdorligini qisqartirish, ishlab chiqarishga tejamli texnologiyalarni keng joriy qilish, qayta tiklanuvchi texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish, atom energetikasini rivojlantirish maqsadga muvofiqligini aytib o'tdi [2].

Yangi iqtisodiyotning muhim sifati iqtisodiy qarorlarni qabul qilish jarayonda tabiatni iqtisodiy baholashni adekvat holatda kiritilish ta'minlanishi kerak. Iqtisodiyot nazariyasidagi kabi amalda ham tabiiy boyliklar (resurslar va xizmatlar) qiymatini oshishiga aniq zaruriyat bor [3].

Bugungi kunga kelib dunyo bo'ylab tabiiy kapitalni faqat tabiiy resurslar sifatida munosabatda bo'lish kuchayib, ulardan foydalanishga nisbatan cheklov to'siqlari kuchli bo'lib bormoqda. Endilikda mamlakatlarning muvaffaqiyatli iqtisodiy o'sish uchun tabiy resurlarni boshqa funksiyalarini ham hisobga olish kerak. Bu har qanday kapital kabi tabiiy kapitalni ham nazariy va amaliy jihatdan uning barcha tarkibiy qismlarining iqtisodiy ahamiyatini, daromad va foyda olish qobiliyatini hisobga olishga olib keladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Eng umumiy shaklda tabiiy kapitalning to'rtta funksiyasini ajratish mumkin:

- resurs (tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish uchun tabiiy resurslar bilan ta'minlash);
- tartibga soluvchi ekologik xizmatlar (ifloslanish va chiqindilarni assimilyatsiya qilish, iqlim va suv rejimini tartibga solish va boshqalar.);
- estetik, axloqiy, madaniy, tarixiy jihatlar bilan bog'liq tabiat xizmatlari (ma'naviy ekologik xizmatlar);
- insonlar va atrof-muhit salomatligini ta'minlash (bu funksiya iqtisodiyot uchun hali ham yangi, ma'lum darajada u tabiiy kapitalning dastlabki uchta funksiyasidan kelib chiqadi, ammo rivojlanish jarayoni uchun salomatlik ustuvorligini ahamiyatini alohida ta'kidlash mumkin)

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, tabiatni talab qiladigan texnologiyalarni resurslarni tejaydigan va energiya tejaydigan texnologiyalar bilan almashtirish orqali allaqachon ekspluatatsiya qilingan tabiiy resurslardan foydalanishni yaxshilash va atrof-muhitni muhofaza qilishga sarmoya kiritish zarur. Shuningdek, mavjud bo'lgan eng yaxshi texnologiyalarni qo'llash, xom ashyoni qayta ishlashni chuqurlashtirish va diversifikatsiya qilish va fan yutug'laridan foydalanish lozim. Bu aholi farovonligini oshirish, xom ashyo qazib olish va tabiiy kapitalni ekspluatatsiya qilishning hozirgi darajasida YAIMni 2-3 barobar oshirish, atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa kilib aytganda barqaror rivojlanish konsepsiyasi nafaqat ekologik muammolarga qarshi kurashishning xalqaro va davlat darajasidagi vazifasi, balki zamonaviy oila, jamiyat, biznes va innovatsiyalarga tegishli ijtimoiy-madaniy yo‘nalish subyektlarining ham asosiy vazifasidir. Pedagogik faoliyat tajribamga asoslanib bizning fikrimizcha “Yashil iqtisodiyot”ga o‘tishda avvalo ta’limni oiladan, so‘ngra maktabgacha ta’lim muassasalaridan boshlash lozim deb bilaman. Chunki bolaga asosiy iqtisodiy tarbiya va ko‘nikma oiladan boshlanadi. Iqtisodiyot va oila ta’limi bir qarashda mutlaqo mos kelmaydigan tushunchalar bo‘lib tuyuladi. Ammo zamonaviy bola hayotining birinchi yillaridanoq o‘zini:

- o‘yinchoqlarini asrab avaylashni, oziq-ovqatni isrof etmaslikni;
- kiyim kechakni toza tutish va asrab avaylab kiyishni;
- elektr energiya, suv va boshqa inson hayoti uchun zarur bo‘lgan ne’matlardan tejamli foydalanishni;
- o‘simliklarni yanchimaslikni, ularni parvarish qilishni, ular bilan oziqlanishni;
- chiqindilarni har yerga tashlamaslik, ularni maxsus joyga tashlashni;
- kitob, daftar va boshqa o‘quv qurollari asrab, avaylab foydalanishni;
- o‘zgalar mehnatini qadrlash kabi iqtisodiy va ekologik tushunchalar va jarayonlar bilan to‘ldirilgan iqtisodiy muhitda topadi.

Shu o‘rinda bizning takliflarimdan yana biri oliy ta’lim muassasasi talabalarining iqtisodiy madaniyatlarini rivojlantirish jarayonida oliy ta’lim tizimida o‘qitilayotgan fanlarga o‘z yo‘nalishiga ko‘ra barqaror rivojlanishga oid bo‘lgan tushunchalarni va ularning ahamiyatini, majburiyati va natijalarini kiritish lozim. Masalan, “Iqtisodiyot nazariyasi” faniga barqaror rivojlanish tushunchasi uning dolzarbligi va ahamiyatini, “Tadbirkorlik asoslari” yoki “Biznesni boshqarish” kabi fanlarga tadbirkorlik faoliyatida barqaror rivojlanish zaruriyatlarini, tadbirkorlik faoliyati uning majburiyat va ma’suliyatlariga oid mavzular berilishi lozim. O‘zbekistonda endi rivojlanib kelayotgan fanlardan “Xulq-atvor iqtisodiyoti” fanida iste’molchilarga nisbatan ne’matlardan foydalanishda albatta ularning ekologik xavfsizligi va atrof-muhitni muhofaza qilish kabi tushunchalar kiritish zarur. Shuningdek, barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun uning huquqiy negizlarini yaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-436-son “2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori. https://lex.uz/docs/6303230.
2. Mirziyoyev.Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. –Toshkent. –“O‘zbekiston” nashriyoti, 2021.– 464 b.
3. Зелёная экономика и цели устойчивого развития для России: коллективная монография / Под науч. ред. С. Н. Бобылёва, П. А. Кирюшина, О. В.Кудрявцевой. – М.: Экономический факультет МГУ имени М. В. Ломоносова, 2019. – 284 с.
4. Бобылев С. Н., Захаров В. М. Модернизация и устойчивое развитие. М.: “Экономика”, 2011.
5. UNDESA. A guidebook to the Green Economy. –2012.
6. Наше общее будущее. Доклад международной комиссии по окружающей среде и развитию: Пер. с англ. / Под ред. и с посл. Евтеева С. А. и Перелета Р. А. –М.: Прогресс. –1989
7. M. Yo‘ldoshev. Ekologik iqtisodiyot: Nazariy va amaliy tadqiqotlar. (Monografiya).–T.: “Ilm-fan va innovatsiya”, 2023, –240 bet.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.